

Література

1. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці. – К., 2001. – 236 с.
2. Гулевич О. Нормативний аналіз державного регулювання ринку праці // Україна: аспекти праці : наук.-економ. та сусп.-політ. журнал. – К., 2005. – № 8. – С. 3-7.
3. Твердохліб І. Оцінка ефективності інвестування СЕЗ України в контексті проблеми безробіття // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 59-71.
4. Макух С.М. Аналіз рівня зайнятості в Україні в аспекті його залежності від умов протікання інвестиційного процесу в країні // Зб. наук. праць Луцького ДТУ : Економічні науки : серія "Регіональна економіка". – Луцьк : Луцький ДТУ. – 2006. – Вип. 3(9), ч. 2. – С. 25-31.
5. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.Держкомстат України: архів 2008 р.>
6. Статистичний бюлетень за січень – травень 2005 р. – К. : Держкомстат України. 2006. – С. 330-333.

УДК 336.76

Здобувач О.О. Мацько; здобувач Г.Є. Шпаргало;
здобувач І.Я. Шеремета – Львівська КА

ГРОШОВО-КРЕДИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ТЕОРІЇ РАЦІОНАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ

Розглянуто погляди представників теорії раціональних очікувань на механізм та результати грошово-кредитного регулювання економіки, аргументи на користь і проти даної наукової течії; окреслено місце і значення теорії раціональних очікувань у розвитку сучасної економічної теорії регулювання економіки.

*Competitor O.M. Mac'ko; competitor G.Ye. Shaprgalo;
competitor I.Ya. Sheremeta – L'viv commercial academy*

Monetary regulation in rational expectations theory

Views of scientists of rational expectations branch at mechanism of monetary regulation as well as arguments for and against this scientific branch are considered. Role and place of rational expectations theory in modern economics and theory of state regulation of economy is outlined.

Вступ. Необхідність регулювання грошово-кредитної системи була усвідомлена ще кілька століть тому. В умовах грошових систем металевого обігу таке регулювання мало правовий характер і не відігравало значної ролі в управлінні економічним життям країни. Ця ситуація докорінно змінюється з плином часу та в умовах переходу до паперово-кредитного обігу, внаслідок чого регулювання набуває систематичного характеру і переходить суто з правової в економічну площину.

На сьогодні значна увага приділяється дослідженню методів державного регулювання грошово-кредитної системи, зокрема у працях І. Алексєєва, М. Артуса, В. Лагутіна, А. Мороза, П. Матвієнко, М. Савлука [1-5]. Проте, межа регулятивних можливостей держави визначаються передусім економічною ситуацією в країні. Тому найважливішою характеристикою регулювання є його динамічність. Не існує остаточних ідеальних методів і меж регулювання, вони постійно змінюються, і головне завдання державних керівних органів – усвідомити, що тут має залишатися відносно постійним, а що – змінюватися відповідно до вимог сучасності. З іншого боку, необхідним стає врахування очікувань та настроїв економічних агентів, які істотно впливають

своїми діями на ситуацію на грошовому та валютному ринках. Прикладом вагомості впливу очікувань на ринкову ситуацію можуть бути флуктуації грошового та валютного ринків під впливом ажіотажного попиту. Однак на сьогодні такі процеси недостатньо вивчено і неповною мірою враховуються вони і в грошово-кредитному регулюванні економіки.

Постановка завдання. З урахуванням сказаного вище, мета цієї статті полягає у розкритті ролі механізму впливу очікувань економічних агентів на регулятивні дії держави. Тому завданням є критичний розгляд теорії раціональних очікувань у частині опису наслідків економічних дій споживачів та підприємців, які керуються отриманою інформацією та діють на основі припущення раціональної поведінки, скерованої на максимізацію їх прибутку чи корисності.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 70-х років XX ст. на Заході відбувається відродження консервативних традицій в економічній теорії. Вони впевнено захоплюють колишні позиції кейнсіанства. Доктрини "неокласичного відродження" характеризуються крайнім радикалізмом і за теоретико-методологічними підходами є суто неокласичними. Прихильники неокласичної школи рішуче виступили проти активного втручання держави в економіку, не погоджуючись навіть на ту обмежену роль, яку визнавав за нею, наприклад, М. Фрідмен. Ідеї консерватизму втілено у багатьох економічних теоріях, в тому числі в теорії раціональних очікувань (ТРО).

У 70-ті роки стає зрозуміло, що регулятивного впливу держави недостатньо для забезпечення збалансованого і стабільного економічного зростання, оскільки такий вплив не враховує чинників, що не підлягають кількісному оцінюванню, наприклад, інформації і прогнозів. Теорія раціональних очікувань базується на наукових прогнозах, які враховують функціонування реальної економічної моделі: динаміку цін, витрат, рівень ставки відсотка, наслідки конкретної економічної політики, вплив урядових рішень на макроекономічні показники тощо. Загальновизнаним автором ідеї "раціональних очікувань" вважають Дж. Мута. 1965 р. він сформулював постулат раціональних очікувань, відповідно до якого очікування визнають раціональними, якщо вони збігаються з прогнозом, отриманим на підставі аналізу моделі [6, с. 51-53; 7, с. 431-432].

ТРО дотримується загальноприйнятого в економічній теорії переконання, що люди поведуться раціонально. Ринкові суб'єкти збирають і осмислюють інформацію при формуванні очікувань відносно речей, які становлять для них грошовий інтерес. Якщо власники цінних паперів очікують зниження цін на фондовій біржі, то, щоб запобігти втратам, вони продають свої паї. Зростання пропозиції акцій на ринку призводить до негайного падіння курсу акцій. Аналогічно, якщо споживачі дізнаються про те, що очікується зростання цін на продукти через неврожай, то вони запасуються цими товарами заздалегідь. Так, очікування викликають розширення ринкового попиту, який, своєю чергою, зумовлює зростання цін на продукти ще до того, як зібрано врожай. Прихильники ТРО стверджують, що підприємці і споживачі розуміють, як функціонує економіка, і мають можливість використовувати доступну інформацію для прийняття рішень, важливих для їхніх приватних інтересів. Люди не тільки проектують досвід минулого на майбутнє; вони викорис-

товують всю наявну інформацію, включаючи інформацію про те, як функціонує економіка і як держава проводить економічну політику. Це дає їм змогу передбачити наслідки змін в економіці, і відповідно приймати рішення, які максимізують їхній добробут. У цьому суть раціональних очікувань.

ТРО має ще один важливий момент, який зумовлює її "нову класичну" специфіку. Він полягає в тому, що ТРО виходить з припущення, згідно з яким усі ринки – висококонкурентні, тому ставки заробітної плати і ціни одночасно гнучкі щодо підвищення і щодо пониження. Насправді ТРО йде далі, припускаючи, що нова інформація швидко відображається на кривих попиту і пропозиції таких ринків, і тому рівноважні ціни і обсяги виробництва швидко пристосовуються до нових ситуацій, ринкових потрясінь або змін у державній політиці. Ціни на товари і послуги високоеластичні і швидко змінюються, коли споживачі і підприємці змінюють економічну поведінку під впливом нової інформації [8, с. 331-332].

Згідно з ТРО, загальна реакція населення відповідно до своїх очікувань робить дискретну стабілізаційну політику безплідною. Якщо керівні кредитно-грошові установи вирішили запровадити політику дешевих грошей, то вони мають на меті збільшити реальний обсяг виробництва і зайнятості. Але, керуючись досвідом минулого, населення очікує, що політика розширення грошової маси в обігу супроводжуватиметься інфляцією. Унаслідок населення вдається до захисних заходів: робітники вимагають підвищення заробітної плати, підприємства підвищують ціни на свою продукцію, кредитори піднімають відсоткові ставки. Усі ці дії спрямовані на запобігання очікуваного небажаного впливу інфляції на реальні доходи підприємств і кредиторів. Взяті разом, вони підвищують рівень заробітної плати і цін. Тому збільшення сукупних видатків, викликане політикою дешевих грошей, повністю поглинається зростанням цін і заробітної плати; внаслідок реальний обсяг виробництва і зайнятості не розширюється. А це не відповідає кейнсіанській теорії, згідно з якою політика дешевих грошей сприяє збільшенню реальних інвестиційних видатків. Очікувана норма чистого прибутку залишається незмінною, бо ціна на капітал підвищується відповідно до ціни додаткової продукції, яку цей капітал дає змогу виробити. Номінальна відсоткова ставка також піднімається пропорційно до рівня цін, залишаючи реальну відсоткову ставку незмінною. Через це реальний ЧНП не зростає. Згідно з монетаристським рівнянням обміну ($MV=PQ$), політика дешевих грошей збільшує M і, відповідно, розширює сукупні видатки MV . Але очікування населенням інфляції викликає зростання P , що у відсотковому відношенні дорівнює розширенню MV . Тому, незважаючи на розширення MV , реальний обсяг виробництва (Q) і зайнятості не змінюється. Отже, рішення збільшити M було прийнято з метою збільшити обсяг виробництва і зайнятості. Але населення, діючи відповідно до очікуваних результатів політики дешевих грошей, застосувало методи, які паралізували або звели нанівець зусилля, спрямовані на досягнення цієї мети. Дешеві гроші викликали інфляцію, а не бажане збільшення реального обсягу виробництва і зайнятості.

ТРО доводить неефективність прямої державної політики (рис. 1).

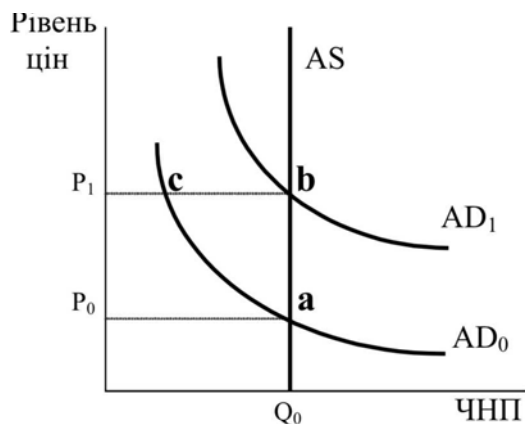

Рис. 1. ТРО і модель "сукупний попит – сукупна пропозиція"

Ця теорія припускає, що крива сукупної пропозиції вертикальна. Політика кредитно-грошової або бюджетної експансії зміщує криву сукупного попиту вправо – з AD_0 до AD_1 . Згідно з ТРО, споживачі і підприємці передбачають, що політика експансії означає підвищення цін, і враховують її очікувані результати, приймаючи рішення, які стосуються товарних цін, ставок номінальної заробітної плати, номінальних відсоткових ставок тощо. Ринки миттєво пристосовуються, піднімаючи рівень цін з P_0 до

P_1 . Унаслідок цього економіка не збільшує обсяг виробництва і він залишається на рівні Q_0 . Поєднання раціональних очікувань і миттєвого пристосування ринків прирікає політику на бездіяльність, безрезультатність. Коли сукупний попит розширюється з AD_0 до AD_1 , економіка переміщується вгору по вертикальній лінії кривої сукупної пропозиції безпосередньо з точки *a* в точку *b*. Єдиний результат полягає лише в піднятті рівня цін. Скорочення сукупного попиту з AD_1 до AD_0 спричиняє протилежний ефект. Замість появи безробіття економіка переміститься безпосередньо з точки *b* в точку *a* на кривій сукупної пропозиції.

Згідно зі "старою" класичною теорією, існує відрізок часу, впродовж якого скорочення сукупного попиту викликає тимчасове відхилення від повної зайнятості, доки не завершиться пристосування ринків, тобто економіка спочатку переміститься з точки *b* в точку *c*, після чого ціни і заробітна плата, які з часом падають, скерують криву AD_0 вниз до повної зайнятості в точці *a*. Але, згідно з "ноюю" класичною теорією, яка має вигляд ТРО, ціни пристосовуються миттєво, тож реальний обсяг виробництва і зайнятості не відхиляється від Q_0 . У "старій" класичній теорії зміни сукупної пропозиції можуть викликати короткострокові зміни обсягу виробництва і зайнятості. Але, згідно з "ноюю" класичною теорією в формі ТРО, процес прийняття рішень і миттєве пристосування ринків не допускають цього [7, с. 432-433; 8, с. 331-332].

Теоретики раціональних очікувань стверджують, що дискретна політика може посилювати економічну нестабільність. Якщо економіка перебуває у стані спаду, то держава реагує на це пониженням податків. Однак, якщо ситуація повторюється кілька разів, підприємці доходять висновку, що на спад в економіці політики реагують зменшенням податку. Відповідно, коли наступить спад, підприємці не поспішатимуть з діями, очікуючи скорочення податків, яке збільшить їх прибутковість. Але їх пасивність посилюватиме спад. Отже, дискретна політика, скоріш, посилює, а не пом'якшує циклічні коливання. На думку теоретиків ТРО, набагато краще було б відмовитися від дискретної політики на користь правила. Згідно з ТРО, неефективність політики зумовлена не політичними помилками чи неспроможністю вчасно приймати рішення, а реакцією людей на очікувані результати цієї політики. Прихильники ТРО стверджують, що дискретна політика безрезультатна, бо люди достатньо обізнані в політичних рішеннях і їх наслідках.

Своєю чергою, ТРО істотно відрізняється від кейнсiанства і монетаризму. Хоча ТРО і підтримує монетаризм, закликаючи до політики, зумовленої правилами, але її аргументація цілком інша. Прихильники ТРО вважають, що неефективність політики полягає в реакції людей на очікувані результати цієї політики. Монетаристи щодо цього висувають іншу думку: дискретна політика погано діє, оскільки керівні кредитно-грошові установи не володіють достатньою інформацією про тимчасові періоди тощо. Отже, висновок монетаристів опирається на необізнаність, а висновок ТРО – на знання. Хоча ТРО має немало прихильників, однак на сьогодні більшість економістів не погоджуються з її положеннями і принципами. Проти ТРО висуваються різнобічні і досить переконливі заперечення.

По-перше, більшість економістів сумніваються в тому, що люди можуть бути настільки добре обізнані, як припускає ТРО. Важко повірити в те, що споживачі, виробники і наймані працівники розуміють, як функціонує економіка і яким буде результат певних дій уряду чи центрального банку. Насправді деколи навіть економісти і науковці, які спеціалізуються на прогнозуванні, часто неправильно передбачають напрям зміни обсягу виробництва, зайнятості і цін, не йдеться вже про оцінку величини точної зміни цих показників. Тому питання про те, чи поводяться люди так, як припускає ТРО, залишається спірним.

По-друге, на думку прихильників ТРО, ринки пристосовуються швидко і повністю до певних змін у ринкових умовах. Насправді ж ринки або, точніше, більшість ринків, не є суто конкурентними і, відповідно, не пристосовуються миттєво до змін у ринковій системі. Незважаючи на те, що на певних товарних ринках і на фондовій біржі ціни змінюються щодня або й щохвилини, більшість продавців можуть контролювати межі встановленої ціни [6, с. 51-53].

По-третє, на противагу переконанням ТРО більшість економістів доводить, що економічна політика впливає на реальний ВВП. На користь цього свідчить історичний факт: після Другої світової війни, коли держава більш активно проводила стабілізаційну політику, спостерігалися менші коливання реального обсягу виробництва, ніж у попередні періоди. Економісти наводять низку досліджень, які показують, що грошово-кредитна і фінансова політика дійсно змінюють рівні виробництва і зайнятості, а не просто поглинаються рівнем цін, як твердить ТРО [8, с. 331-332].

Таким чином, між економістами точаться дебати стосовно вірогідності ТРО і її доречності. Але необхідно пам'ятати, що нові ідеї, які спочатку здаються нереалістичними, мають властивість з часом ставати правдоподібними і загальноприйнятими. З кінця 30-х років ХХ ст., коли кейнсiанство посіло в економіці провідні позиції, і дотепер постійно відбувається перегляд думок, принципів, економісти всіх напрямів переосмислюють деякі найфундаментальніші аспекти макроекономічної теорії. Сьогодні дуже мало економістів дотримуються крайнього кейнсiанського погляду, згідно з яким "гроші не мають значення" або протилежної монетаристської крайності, згідно з якою "тільки гроші мають значення".

Висновок. Теорія раціональних очікувань заперечує політику державного регулювання економіки (водночас – грошово-кредитного) на основі

кількох аргументів. Один із них – недоцільність, оскільки будь-яке втручання нівелюється поведінкою економічних агентів. Другий – це твердження, що така політика породжує (через раціональні очікування) результати, протилежні прогнозованим. Так, регулювання сукупного попиту призвело до наростання інфляційних процесів, хоча зайнятість залишалась на тому самому рівні. Третім аргументом був той, що державна політика стосується макроекономічного рівня, ігноруючи мікроекономічний, де саме і приймаються рішення про економічну поведінку в конкретній економічній ситуації. Прихильники ТРО закликають формувати економічну політику держави так, щоб вона забезпечувала стабільність рішень і законів, щоб зміна грошових і фінансових правил не пов'язувалася з тимчасовими потребами державного бюджету, щоб нові правила набували чинності через достатній проміжок часу, аби люди могли адаптуватися і прогнозувати свої дії.

За останні десять років ТРО привернула увагу економістів. Однак як на підтримку, так і проти ТРО висувуються різні досить переконливі аргументи, тому на сьогодні більшість економістів не погоджуються з ТРО. Проте, завдяки ТРО економісти і науковці приділяють набагато більше уваги можливому впливу очікувань на результати зміни політики, зв'язкам між мікро- і макроекономічними теоріями. Перспективним полем для подальших досліджень може бути прикладний аналіз очікувань економічних агентів у вітчизняній економіці та вплив цих очікувань на ситуацію на грошовому та валютному ринках, зокрема під час останньої фінансової кризи, введення Національним банком значних прямих обмежень щодо готівкових і валютних операцій, попередньої стерилізації грошової маси.

Література

1. **Артус М.М.** Гроші та кредит / Мирослав Миколайович Артус. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2005. – 166 с.
2. **Гроші та кредит** / І.В. Алексєєв, М.К. Колісник, О.Й. Вівчар, П.Г. Ільчук. – Львів : НУ "Львівська політехніка", 2004. – 168 с.
3. **Гроші та кредит** / Савлук М.І., Мороз А.М., Лазепко І.І., Пуховкіна М.Ф., Шамова І.В. / за ред. М.І. Савлука. – К. : Вид-во Київського НЕУ, 2006. – 744 с.
4. **Лагутін В.Д.** Гроші та грошовий обіг / Василь Дмитрович Лагутін. – К. : Знання, 2003. – 200 с.
5. **Матвієнко П.В.** Розвиток грошово-кредитних відносин у трансформаційній економіці України / П.В. Матвієнко. – К. : Наук. думка, 2004. – 256 с.
6. **Гальчинський А.** Теорія грошей / Анатолій Гальчинський. – К. : Основи, 1996. – С. 51-64.
7. **Історія економічних учень** : підручник / за ред. Л.Я. Корнійчука. – К., 1999. – С. 431-433.
8. **Макконнелл К.Р.** Экономикс. Принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – Т. 1. – С. 331-332.

УДК 331.5 (477.87)

Ст. викл. **Ю.В. Машика** – Закарпатський державний університет, м. Ужгород

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Йдеться про те, що з розвитком світової економіки, економічної інтеграції та співробітництва різних країн виникла необхідність узгоджувати та узагальнювати